

DRAMMEN HISTORIELAGS BYVANDRING ONSDAG 10. JUNI 2015

1. NEPERUDJORDET

I Bragernesåsen fantes det for 150 år siden hele 14 boplasser, som alle er behørig omtalt av Per Otto Borgen i boka Eventyret om Bragernesåsen. Lenger vest ligger Hamborgstrømskogen, som var i familien Hamborgs eie inntil 1874 da Drammen kommune besluttet å kjøpe skogen som lå under Hamborg gård. Det samme gjaldt naboeiendommen Hotvet gård der Neperudjordet lå tett inntil grensen mot Hamborgstømskogen. Neperud var imidlertid ingen vanlig boplass, men en husmannsplass under Hotvet gård med de rettigheter som Lov om husmannsvesenet ga beboerne. Da loven ble vedtatt i 1851 var det over 65 000 husmenn i Norge som ble omfattet av loven. En husmann var en landarbeider som leide hus med jord av en bonde mot å gjøre arbeid på gården. Lønna var med andre ord knyttet til husmannens arbeidsinnsats og besto for det meste av naturalia.

Neperudjordet ligger på en liten morenerygg fra istiden. Hvor lenge det har bodd folk på Neperudjordet, vet vi ikke med sikkerhet. Det som er sikkert, er at ekteparet Hans og Sigrud Neprud hadde en stue øverst på vestsiden av jordet, der de med sikkerhet bodde i 1885. Deres eneste gjenlevende etterkommer, den 95 år gamle Dagmar Elisabeth Sundby, kan fortelle at de opprinnelig hadde et annet etternavn, men skiftet navn til Neprud da de bosatte seg her. Hun har ingen forklaring på hvorfor husmannsplassen har fått sitt navn. Kanskje dyrket de neper her, kanskje ikke. Det som vi vet med sikkerhet er at neper er en gammel kulturplante, som hadde stor betydning som næring både for mennesker og dyr (som turnips) før det ble vanlig å dyrke poteter. Neper er enkle å dyrke og skal høstes etter bare 6 uker. I følge skiltet som DOT (Drammens og Oplands Turistforening) har satt ved restene av de gamle hustuftene, stammer husmannsplassen fra 1745. De første potetene kom til landet omkring 1750, men skepsisen var så stor mot denne "utlendingen" at det skulle ta hele 50 år og flere hungersnøder før potetdyrking ble vanlig.

Tuftene etter våningshuset er fortsatt synlige, og det sto lenge et stort tunte av ask her. Steingjerdet som begrenset plassens sørøstkant er for det meste fjernet og fikk en hard medfart da Sturlahuset ble bygget i 1991. Idrettsforeningen Sturla ble stiftet i 1923 og har spesialisert seg i friidrett, orientering, skisport

I dag går Thorleif Haugs vei over jordet. Veien, som går fra sykehuset til Stankebakken nedenfor Landfalltjern, ble opparbeidet på dugnad etter privat initiativ i 1924- 25, og med på arbeidet var også Thorleif Haug, som veien senere fikk sitt navn etter. Thorleif Haug (1894-1934) var norgeshistoriens mest berømte skiløper. Han vant i alt 10 kongepokaler i Holmenkollen og 3 gullmedaljer i de første olympiske vinterleker i Chamonix i 1924. Thorleif Haugs vei ferdig på dugnad 1925. Det var også en hoppbakke her til ut på 1960- tallet, men den mistet noe av sin betydning da Ørenkollen og Jøssingkollen ble bygd. Ørenkollen ble bygd av Drammens Ballklubb og ligger i vestskråningen av Buståsen ovenfor Øren skole. Bakken ble åpnet i 1923, fikk flomlys i 1938 og var i drift inntil 1958. Rennene samlet hele Norges hoppelite, bl.a. Thorleif Haug og Arnfinn Bergmann. Bakkerekorden er 56,5 m, og i 1952 etter OL var det Skotselv- jenta Aud Borgevad som åpnet bakken. Bakkerekorden er 53 meter. Jøssingkollen skal vi komme tilbake til senere på denne byvandringen.

Fra nordøst munner Kudalen ut på Neperudjordet. Her var det tidligere et beitegjerde som nå er borte. I dag er Neperudjordet først og fremst en yndet inngangsport til Hamborgstrømskogen og Drammensmarka med en opparbeidet raste- og bål plass. Både sommer som vinter er den store parkeringsplassen på nedsiden fylt opp av biler med foreldre og barn som bruker jordet som akebakke eller utgangspunkt for turer til fots eller på ski i marka.

2. HAMBORGSTRØMSKOGEN

Hamborgstrømskogen var en del av det store Strømsgodset som ble kjøpt av adelsmannen Peder Hanssøn Litle i 1540, godseieren på Fossesholm i Øvre Eiker. I 1647 het godseieren Hannibal Sehested og da var det utvidet til 22 gårder og Strømsgodset var blitt både eget prestegjeld og sogn. Selv om enkelte av gårdene ble solgt i 1680-årene, var Strømsgodset faktisk egen selvstendig kommune helt fram til 1843, samme året som Strømsgodset kirke ble innviet. Det var flere gårder som het Strøm på begge sider av fergestedet Liersund, eller Øvre Strøm som vi vanligvis kaller det i dag. Til forskjell fra Strøm-gårdene på Strømsø siden, ble den ene gården på nordsiden av elva kalt "Strøm østenfor Liersund" eller "Straum firer austan Lidasundi". Selv om Drammenselva mellom Hokksund og Drammen renner temmelig rett østover, var det vanlig å omtale Bragernessiden som østsiden og Strømsø siden som vestsiden av elva. Det var først etter 1798, da gården ble kjøpt av Søren Hamborg, at den på folkemunne fikk navnet Hamborgstrøm. I 1874 solgte megler Hamborgs arvinger eiendommen til Drammen kommune for 22 000 spesidaler som tilsvarer 88 000 kroner. Kommunen solgte så videre bygningene og innmarka, men Drammen formannskap vedtok å beholde den 1 300 dekar store skogen. I vedtaket heter det at "da man senere også fikk underretning om at skovspekulanter hadde besett eiendommen, vovede man ikke å udsætte kjøbet lengre". Det ble samtidig utarbeidet retningslinjer for hugst og skovens fremtidige bevarelse. Det kan hugges 500 kubikkmeter eller ca 1700 trær pr. år, som tilsvarer den årlige tilveksten. Dette gir et netto overskudd som bidrar til vedlikehold av spaserveier og stier. I 1874 ble det også bestemt at Hamborgstrømskogen og Bragernesåsen skulle ha en felles skogadministrasjon.

3. HANS HANSENS SPASERVEI

Ca 15 år etter at Drammen kommune hadde kjøpt Hamborgstrømskogen kom de første forslagene om bygging av spaserveier i skogen. En viktig pådriver var Hans Hansen, som var født i Drammen i 1844. Han drev en omfattende kolonial- og vinforretning i Nedre Storgate, som han hadde overtatt etter sin far i 1867. 1870 var han med på stiftelsen av «Selskabet til Drammens forskjønnelse og gavn». Det var omkring 1890 at han tok initiativet til å foreslå at det skulle bygges en spaservei gjennom skogen. I 1892 fikk han tillatelse av kommunen til å begynne anleggsarbeidet. Men også den gang var det stor offentlig fattigdom, så han måtte bekoste det meste med egne midler. Veiens første etappe gikk fra der hvor statuen av Thorleif Haug står i dag ved sykehuset til Kjerringløkka like ved der hvor Hamborgstrømpaviljongen ligger i dag, og veien var ferdig til Svarttjern i 1897. Den som bestemte nøyaktig hvor traseen skulle gå, var Hans Hansens gode venn, amtsingeniør i Buskerud Hans Christian Albert Hansen. Den som ledet det daglige byggearbeidet, var Andreas Thorstensen Dahlen. Veigrusen ble hentet fra elven og kjørt opp på sleder vinterstid. For at de kondisjonerte av Drammens befolkning kunne promenere uten alt for store fysiske utfordringer på sine søndagsutflukter i Bragernesåsen, ble spaserveien lagt i store slyng uten bratte stigninger. Underveis ble det malt på fjellveggen hvor langt man hadde gått og høyden over havet. Disse inskripsjonene er frisket opp av Hamborgstrømskogens venner, men i dag regnes avstanden fra Sanatorieveien. Hvor populære spaserveiene i åsen var, kan vi lese i et referat fra Åskomiteen: «Medens tidligere kun smaagutter færdedes i Bragernesåsen, ser man nu – selvfølgelig især om Søndagene – uendelige Rækker af Spadserende, Ældre og Yngre, Kvinder og Mænd».

4. STURLABANEN MED BADSTU

Vi tar en avstikker opp til en fotballbane og en badstue som tilhører idrettsforeningen Sturla og ligger midt inne i skogen. Sturlas badstue ble bygget i 1940-41. Den ble svært populær,

men da Hirden ville leie den i 1943, ble anlegget demontert i all hast slik at bare huset sto igjen. I juni 1945 var imidlertid både ovnen og annet utstyr på plass igjen. Sturlabanen ble opparbeidet i 1947. Her var det lagt opp til 60 meter sprint, stav-, lengde- og høydehopp samt kasteøvelser. I dag er banen dekket av gress og det er satt opp fotballmål.

5. JUTULTØNNA

Nå skal vi ta til høyre fra spaserveien over en liten bro og følge en hellelagt sti inn til Jutulstønnen, som feilaktig kalles "Juletønna" på det grønne metallskiltet i krysset. Jutulstønnen har fått sitt navn etter Jutulhatten, en stor stein i ura vest for Risåsen. Hatten ble også kalt for Napoleons hatten. Her kan vi tappe garantert rent drikkevann som holder 4 grader året rundt. Fullt så rent og friskt er ikke vannet i Jennys kilde som er oppkalt etter Hans Hansens forlovede og senere ektefelle. Vannet der var dessverre bare drikkbart for hestene som fraktet kanonene fra Årkvisla i Lier til Breidablikk (dagens Spiraltoppen) der de skulle brukes til å forsvare oss mot svenskene ved et eventuelt angrep ved unionsoppløsningen i 1905. Ved begge kildene var det i gamle dager lenket fast drikkekrus av metall til fri avbenyttelse for tørste åsvandrere, men disse ble av hygieniske grunner fjernet i 1934. Grunnen til at kilden fikk navnet Juletønna, skal visstnok være at folk hentet garantert friskt og rent vann fra denne kilden til ølbryggingen ved juletider.

6. JØSSINGKOLLEN

Den første bakken ble bygget i 1941 etter at norske idrettsutøvere hadde gått til streik mot all nazidirigert idrett. Fordi de få hopprennene som nazistene arrangerte under krigen, ble møtt med motdemonstrasjoner, fikk bakken på folkemunne navnet Jøssingkollen. Etter krigen ble det bygget to bakker til, og den største bakken fikk påbygd nytt overrenn. Nå ble det arrangert hopprenn med 500 til 600 deltakere, der byens skoler konkurrerte mot hverandre. Gutter som vokste opp på 1950- og 60-tallet husker også de store guttehopprennene som på det meste samlet over 750 deltakere fra hele distriktet. Det var Nedre Buskerud Idrettskrets som sto som eier av bakken etter krigen, men det var Drammens Ballklubb som sto som arrangør av disse rennene sammen med avisa Fremtiden. Det ble hoppet i 3 bakker, og rennet gikk over to dager. Mange minnes folkehøvet i bakken og sportsreporter Bjørge Lillelien, som var speaker både her og på Bragernes torg under de høytidelige premieutdelingene. I juni 1961 ble det arrangert et minneverdig hopprenn på snø som var hentet med lastebiler og blitt bevart under sagflis, halm og presenninger før det ble fraktet opp i bakken. I 1969 ble visstnok det siste hopprennet arrangert, men rundt 1970 døde hoppporten langsomt ut i Drammen. En hoppbakke uten skitrekking var ikke lenger liv laga.

7. THURMANNNS VEI

Den første spaserveien som ble bygd i Bragernesåsen, var Albumstien oppkalt etter initiativtageren overlærer Morten K. Album, eller Zik- Zakken som den kalles i dag. Den ble påbegynt i 1877 og endte i 1880 på Breidablikk, som var datidens navn på det som i dag er Spiraltoppen. Den neste spaserveien som ble bygget, var Wulfsbergchausseen som ble anlagt av rundt 1882 etter initiativ av politiassistent Carl Oscar Wulfsberg. Den gikk fra Frydenbergdammen ved Kloptjernbekken i lia bak Bragernes kirke til der hvor Åspaviljongen ble åpnet i 1898. Den første paviljongen, som i dag er degradert til uthus ble kalt St. Gothards paviljong fordi den er i sveitserstil. Allerede i 1883 ble veien videreført til Huldrehagen, men så var det stopp i mange år før stadskonduktør E. Skottevik stakk ut den videre traseen gjennom «den store ur». Det var imidlertid ingeniør Erik Thurmann, som hadde tegnet Åspaviljongen og var medlem av Åskomiteen i hele 18 år, som samlet inn penger til å få bygget veien mellom Huldrehagen og veisystemet i Hamborgstrømskogen. Nede i bunnen av ura kan dere forresten se et nyere og ganske mislykket veiprojekt fra 1930- åra. Da ble det

som nødsarbeid anlagt en akebakke her med flotte doseringer, men dessverre med et alvorlig handicap. Da den skulle tas i bruk viste det seg at akebakken hadde for dårlig fall til å kunne brukes til annet enn spaservei sommerstid. Folkevittigheten kalte den derfor AK-o-We-bakken etter de tre kjente arbeiderpartilederne Arntzen, Karlsen og Wathnebryn.

8. HAMBORGSTRØMPAVILJONGEN

Den første Hamborgstrømpaviljongen ble satt opp av brannmann Hans Andreas Selboe i 1901, men serveringsstedet ble etter hvert så populært at byens store mesen, Hans Hansen i 1912 bekostet en ny paviljong, og den gamle ble degradert til utedoer og redskapsrom. Hans Hansen var mellom 1898 og 1918 stortingsmann, valgt fra Bragernes krets. I hvilken grad det skyldtes hans gavmildhet ved byggingen av spaserveien og den nye paviljongen vites ikke, men faktum er at han nettopp i 1912 ble utnevnt til kommandør av St. Olavs orden ”for statsborgerlig fortjeneste”.

Hele familier gikk på tur og benket seg ved bordene utenfor paviljongen. Parkmusikken spilte på lørdager og søndager. En del faste frokostgjester kom også. Mor Selboe hadde god mat og pasjonerte åsvandrere som o.r.sakf. Wulfsberg, hattemaker Rhode og av og til Anton Grund medbringende sin kanarifugl var noen av dem.

Prisene sto selvfølgelig i forhold til pengeverdien, men her er noen eksempler: 1 kanne kaffe (nok til 2- 3 personer) kostet en krone, en flaske brus 25 øre, en flaske selters 20 øre, et stykke smørbrød med egg og laks kr 1,25 og et stykke smørbrød med nøkkelost 35 øre. Salg av alkohol var det ikke før etter krigen, men det var ikke uvanlig å ta med seg ei flaske med litt sterkere saker i barnevogna og kjøpe blandevannet hos Mor Selboe.

På baksiden av paviljongen ble kaffegruten bare helt ut i terrenget i en stor haug. Her var det vanlig at byens mindre bemidlede gikk og forsynte seg av gruthaugen for å bruke det i sin egen husholdning hjemme. På plassen foran bygningen ser vi restene av fundamentet for dansegulvet, der det ble arrangert utendørs dans, ikke minst på sankthansaften.

Mens Åspaviljongen på 1950- tallet fikk bystyrets tillatelse til å servere vin, måtte Hamborgstrømpaviljongen, som nå var drevet av en dame som kalte seg Goya og bodde i Erik Olsens gate, nøye seg med ølservering. Dette var nok en medvirkende årsak til at paviljongen i Hamborgstrømskogen på slutten av 50- tallet ble nedlagt som serveringssted.

Det eneste som står igjen å fortelle om Hamborgstrømskogen før vi sier takk for i kveld, må være at skytterlaget Riflen hadde sin skytebane på en i dag gjengrodd slette nedenfor unnarennet til Jøssingkollen.

Vi må heller ikke glemme Byfuruene i Hamborgstrømskogen som dere kan lese alt om på side 15 i det heftet som dere har fått utlevert. De ble fredet i mai 2008.

Med vennlig hilsen

Kjell Buene

Tidligere styremedlem i Drammen Historielag og nå medlem av Hamborgstrømskogens Venner.